

Su ehtiyatımız nədən xəbər verir

İqlim dəyişmələrinin yaratdığı fəsadların biri də su problemi-dir. Bu gün dünyada xüsusən şirin su ehtiyatları ilə bağlı ciddi problemlər yaşanır.

Qlobal istiləşmə nəticəsində yağın-tiların az düşməsi, qış aylarında lazımı qədər qar ehtiyatının olmaması çaylar-da sululuğun enməsinə, nəticə etibarilə içməli su ehtiyatının azalmasına gətirib çıxarır.

Su ehtiyatlarının çox hissəsi ölkə hüdudlarından kənarında formalaşan, su ehtiyatları məhdud olan Azərbaycan da içməli su problemi ilə üz-üzədir. İqlim dəyişmələri fonunda bu qlobal məsələ ilə bağlı tədbirlər görülməzsə, problem daha da dərinləşə bilər. Bu sahədə əhali-nin içməli sudan səmərəli istifadəsi mühüm rol oynasa da, amma şirin su ehtiyatlarının yığılması üçün lazımı, stimullaşdırıcı, qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi də vacibdir.

Əsas su ehtiyatı kənarında formalaşan Azərbaycanın bu sahədə vəziyyəti qonşu ölkələrin sudan necə istifadə etməsi ilə də sıx bağlıdır. İndi bizi maraqlandıran yeni su mənbələrinin yaradılması ilə bağlı alternativ yollardır.

Son 30 ildə su ehtiyatlarımızın 20 faizə qədər azaldığını nəzərə alsaq, indiki iqlim dəyişmələri fonunda bu problemin yaxın illərdə ortaya çıxacağı fəsadlar indidən göz qabağındadır. Yəni təcili tədbirlər görülməzsə, Azərbaycan adambaşına düşən suyun həcminə görə reytinglərdə heç ilk 100-lükdə də yer almayacaq.

Bəşəriyyətin qarşılaşdığı su probleminə minimum təsirlərlə çıxmaq üçün ölkəmizdə içməli sudan təyinatı üzrə necə istifadə edildiyi, yeni su mənbələrinin yaradılması, su ehtiyatının yığılması ilə bağlı hansı addımların atıldığı araşdırılır.

Bu il anbarlarda daha çox su toplanıb

Su Ehtiyatları Agentliyinin rəsmisi Riad Axundzadə bu il üçün su təchizatı ilə bağlı gözləntilərin müsbət olduğunu deyərək bildirib ki, Dövlət Su Komissiyasının həyata keçirdiyi tədbirlər, eləcə də ötən il nisbətən hava daha yağmurlu keçdiyinə görə anbarlarda əvvəlki illərdən daha çox su toplanıb. Bu da həm içməli su təchizatı, həm də suvarma suyu ilə bağlı müsbət proqnozlar söyləməyə əsas verir.

R.Axundzadə qeyd edib ki, Azərbaycanın 25 milyard 509,2 milyon kub metr su ehtiyatından 17 milyard 089,1 milyon kubmetri yerüstü, 8 milyard 420,1 milyon kubmetri yeraltı sulardır.

Suyun 4 milyard 682,3 milyon kubmetri ölkə ərazisində formalaşır, 12 milyard 406,9 milyon kubmetri isə qonşu ölkələrdən daxil olur.

Müsaibimiz bildirib ki, su ehtiyatlarının formalaşması yalnız Azərbaycandan asılı deyil, burada bir sıra amillər də var: "Məsələn, transsərhəd çaylar vasitəsilə ölkəmizə daxil olan suyun həcmi necə dəyişəcəyini proqnozlaşdırmaq mümkün deyil, çünki Azərbaycan aşağı axın ölkəsidir. Yuxarı axın ölkələrinin sudan nə qədər istifadə edəcəyi, suyun hansı keyfiyyətdə Azərbaycana ötürülməyi barədə proqnoz vermək mümkün deyil. Bundan əlavə, qlobal iqlim dəyişiklərinin fəsadları təkcə Azərbaycana deyil, bütün regiona təsir edir. Ümumilikdə yağıntuları da proqnozlaşdırmaq mümkün olmur, yəni il ərzində nə qədər yağıntı düşəcəyi, hansı aralıqlarla olacağı da önəmlidir".

Su ehtiyatını artırmağın yolları

Su ehtiyatlarını artırmağın mümkünliyindən danışan R.Axundzadə bildirib ki, yeni su anbarlarının yaradılması buna xidmət edir. Yerli axınlı çaylar və səmərəli istifadə edilməyən su ehtiyatları anbarlarda nizamlanaraq tələbatı uyğun şəkildə istifadəyə verilir. Su ehtiyatlarının artırılmasının digər yolu yeni su mənbələrinin yaradılmasıdır. Bu istiqamətdə həm Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda, həm də digər bölgələrdə işlər gedir. Yeni su anbarları yaradılır, o cümlədən mövcud su anbarlarında təmir-tikinti işləri həyata keçirilir.

Ölkə ərazisində formalaşan yerli su ehtiyatlarının təxminən 25 faizinin Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun payına düşdüyünü vurğulayan R.Axundzadə bildirib ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərin su ehtiyatları 2 - 2,1 milyard kubmetrdir.

Yeni su mənbələrinə alternativ su mənbələri də daxildir. Belə ki, Prezidentin 2020-ci il tarixli "Su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" sərəncamına əsasən təsdiq edilmiş tədbirlər planında alternativ mənbələrdən, o cümlədən qrunt, təmizlənmiş tullantı, kollektor-drenaj sularından, balıqçılıq təsərrüfatlarında istifadə olunan sular-dan və Xəzər dənizinin suyundan istifadənin öyrənilməsi ilə bağlı tapşırıq verilib. Prezidentin iki müvafiq - "Dəniz suyunun duzsuzlaşdırılması yolu ilə içməli su istehsalı sahəsində pilot layihənin həyata keçirilməsi tədbirləri haqqında" və "Hövsan aerasiya qurğusundan Xəzər dənizinə axıdılan tullantı sularının təmizlənməsi və təkrar istifadəsi ilə bağlı pilot layihənin həyata keçirilməsi tədbirləri haqqında" sərəncamlarına əsasən, ilkin qiymətləndirmə işləri həyata keçirilir. Bundan əlavə, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Su Agentliyi tərəfindən suvarmada istifadəsi mümkün olan kollektor-drenaj sularının potensialı hesablanıb. Bununla bağlı da təkliflər təqdim edilib.

Agentlik rəsmisi suyun təyinatı üzrə istifadəsi ilə bağlı danışarkən qeyd edib ki, bölgələrdə içməli sudan suvarmada istifadə olunmur. Xam su anbarlarda emal edildikdən sonra içməli su kimi, əvvəlki halda isə suvarmada istifadə edilə bilər. Ortada texnoloji prosedur fərqi var, yoxsa su eyni anbardan gəlir. İçməli sudan suvarmada istifadə fermerlər üçün sərf etmir, çünki tarifləri fərqlidir. "İçməli sudan təyinatı üzrə istifadə ilə bağlı "Bir damcı" layihəsi həyata keçirilir.

Bununla yanaşı, martın 2-14-də ilk dəfə Bakı Su Həftəsi keçirilib. Həmin tədbirdə həm agentlik tərəfindən həyata keçirilən layihələr, tədbirlər, həm də perspektiv ideyalar, o cümlədən maarifləndirmə işləri ilə bağlı ətraflı məlumat verilib.

Bununla yanaşı, martın 2-14-də ilk dəfə Bakı Su Həftəsi keçirilib. Həmin tədbirdə həm agentlik tərəfindən həyata keçirilən layihələr, tədbirlər, həm də perspektiv ideyalar, o cümlədən maarifləndirmə işləri ilə bağlı ətraflı məlumat verilib.

İstehlak edilən suyun 30 faizi itkiyə gedir

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin kafedra müdiri, Həsən Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi Məhəmməd Abduev qəzetimizə bildirib ki, çoxillik məlumatların orta kəmiyyətinə əsasən, Azərbaycanın su ehtiyatları orta hesabla 30 kub kilometrdir və onun 10 kub kilometri daxildə, qalanı isə kənarında formalaşır. Azərbaycan su ehtiyatı təminatına görə Cənubi Qafqaz respublikaları arasında sonuncu yerdədir.

Hidroloq qeyd edib ki, Beynəlxalq Təbii Resurslar İnstitutunun verdiyi proqnoza əsasən, 2040-cı ilə qədər

dünya ölkələrinin beşdəbirində su çatışmazlığı problemi yaranacaq. 33 ölkənin qərarlaşdığı siyahıda Azərbaycan 18-ci yerdədir. "Yəni ölkəmizdə də su çatışmazlığı gözlənilir. Lakin bu göstərici düşən yağıntılara görə hesablanıb", - deyərək əlavə edib.

M.Abduev bildirib ki, suyun ərazilər üzrə paylanması da bərabər deyil. Bu il də su təchizatı ilə bağlı problemlərin gözlənildiyini deyən elmi işçi vurğulayıb ki, Azərbaycanın su ehtiyatı həcm baxımından o qədər az olmasa da, itkiyə gedən suyun həcmi çoxdur. "Belə ki, istehlak edilən suyun 30 faizi itkiyə gedir. Götürdüyümüz su 100 kub metrdirsə, 70 kub metrindən istifadə etmək mümkündür. Əgər itkinin qarşısını ala bilsək, su çatışmazlığı indiki kimi və ya bundan sonrakı dövrlərdə özünü kəskin göstərməz".

Təyinatı üzrə istifadə edilməyən suyun aqibəti necə olacaq?

İçməli suyun təyinatı üzrə istifadəsi ilə bağlı vəziyyətin qənaətbəxş olmadığını vurğulayan M.Abduev bildirib ki, yalnız sayğac olan ərazilərdə su sərfinə nəzarət edilir. İl ərzində istehlak edilən suyun 65-75 faizi suvarmada, təxminən 25-27 faizi istehsalda, yalnız 4-5 faizi içməli su kimi istifadə olunur. Əhalinin böyük əksəriyyəti "Allahın suyudur" deyib sovet dövründəki təfəkkürdə qalmaqdadır. Unutmamalıyıq ki, su təbii ehtiyatdır. Təbii ehtiyatlar isə müəyyən səviyyədə istifadə olunmalıdır. Yəni sudan istifadəyə yeni baxış formalaşmalıdır. Bakının müxtəlif rayonlarında saatla su verilməsinə başlanıldığını son zamanlar tez-tez eşidirik. Bu, bəlkə də ən yaxşı haldır, qarşıdakı illərdə daha gərgin vəziyyət yarana bilər.

Hidroloq bildirib ki, su ehtiyatını itkiyə gedən suyu azaltmaqla, çirklənmənin qarşısını almaqla, kanalları be-

ton örtüklə təmin etməklə, sahələr arasında borularla suvarma aparmaqla artırıla bilər. "Yeni su mənbələrinin yaradılması üçün alternativ yollardan biri sudan səmərəli istifadə edilməsidir. Onu da unutmayaq ki, yeraltı sularımızın böyük qismini suvarma məqsədi ilə istifadə edirik. Əslində, bu doğru deyil, içməli su təyinatına uyğun istifadə edilməlidir".

M.Abduev həmçinin Xəzər dənizinin suyunun duzsuzlaşdırılmasından da söz açıb. Bildirib ki, dəniz suyundan texniki məqsədlərlə istifadə etmək olar.

Kafedra müdiri bu sahədə maarifləndirmə tədbirlərinə hər zaman ehtiyac olduğunu vurğulayaraq görülən işlərdən də danışdı: "Son vaxtlar maarifləndirmə istiqamətində "Azərsu" tərəfindən maraqlı sosial çarxlar yayımlanır. Bir çox ictimai yerlərdə belə reklamlara rast gəlinir. Məlumat xarakterli bu cür sosial mesajlar su israfının qarşısını alınmasına kömək edə bilər".

İşğaldan azad edilmiş ərazilərimizə gəlincə, elmi işçi qeyd edib ki, 80-ci illərin məlumatına görə, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun ümumi su ehtiyatı təxminən 2 kubkilometr həcmində olub. Xüsusən işğal illərində Oxçuçay və Bərgüşad çayının ermənilər tərəfindən kəskin çirklənməyə məruz qaldığını deyən M.Abduev əlavə edib ki, Azərbaycanın ümumi su ehtiyatının 20-25 faizə qədər bu ərazilərin payına düşür. "Torpaqlarımız işğaldan azad olunana qədər 25 faizə qədər şirin su ehtiyatından məhrum idik, bir çox su anbarlarından istifadə edə bilmirdik. Amma bu gün Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda görülən quruculuq işləri çərçivəsində su anbarları da bərpa edilir, yeniləri tikilir, yaşayış məntəqələrinin içməli su ilə təminatı məsələləri istiqamətində davamlı işlər görülür", - deyərək əlavə edib.

Deyilənlər də göstərir ki, iqlim dəyişikliklərinin nəticəsi olaraq bəşəriyyəti düşündürən bir çox qlobal problemlər ortaya çıxır. Uzun illərdir aparılmış araşdırmalar göstərir ki, əksər ekoloji problemlərin yaranmasına, bəzən isə dərinləşməsinə səbəb olan amillər arasında antropogen təsirlər üstünlük təşkil edir. Buna görə də, hər kəs məsuliyyətini dərk edərək təbiətin bizə bəxş etdiyi sərvətlərdən qənaətlə istifadə etməlidir. "Suyun dəyəri - quyu qurduqdan sonra bilinər", - bu, ingilis yazarı Tomas Fullerin fikridir. Gəlin biz də quyumuz qurmadan aləmə həyat verən suyu israf etməyək.

Əsmər QARDAŞXANOVA,
"Azərbaycan"